

რელიგიის ისტორია / History of Religion

**The issue of Restoration of Autocephaly of the Georgian Orthodox Church
(The Commission for the Agreement on Georgian-Russian Church Interests, 1917)
საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხისათვის
(რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი კომისია, 1917 წ.)**

Irina Arabidze

PhD in History, Research Scientist of the
Department of Modern and Contemporary
History Ivane Javakhishvili Institute of
History and Ethnology, TSU
e-mail: irina.arabidze@tsu.ge
ORCID: 0009-0009-7030-9330

Abstract: After the declaration of restoration of the independence of the Church of Georgia (March 12 (25), 1917), the Church had to struggle for the full implementation of its autocephalous rights in Revolutionary Russia. The latter contradicted with the goals of the Petrograd Provisional Government and Russian Church.

The Government appointed Professor Vladimir Beneshevich by Petrograd University as its trustee for the affairs of the Church of Georgia. Together with the Autocephalists, he was to develop „the basic Provisions of the legal status of the Church of Georgia within the Russian State“. He was to head the Commission for the Agreement on Russian-Georgian Church Interests. The Commission was established by the Decree of the Provisional Government and operated in Tbilisi from April 21 to June 3, 1917.

The need for its formation arose from the claims of the representatives of the Russian Church on the property of the former Exarchate of Georgia, which originally belonged to the old Iberian Catholicosate or the Georgian clergy. After the restoration of autocephaly, this property should have remained under the ownership of the Georgian Church.

It was evident from the title that the commission's task was to divide the churches, monasteries, and other property of the Georgian Church along national lines. This approach contradicted the spirit of the laws of both the Ecumenical and local church councils.

The appointment of the scholar known as the best canonist and a good-thinking person was met with joy by the Georgian society, but Beneshevich disappointed their expectations.

The Commission sessions discussed the issues of belonging to the churches and monasteries, Church institutions and buildings located at the territory of the former Catholicate of Iveria. The details of the Commission's work have not been discussed in the scholarly literature.

The goal of the article is to fill the history of Georgia and of its Church with the details and facts mentioned in the Protocols of the Agreement Commission sessions. The main source of the article is these minutes.

Georgian side does not highly assess the Protocols in terms of fully reflecting the real situation at the Commission sessions, but the criteria and arguments presented by the Georgian and Russian sides to prove the ownership of churches and monasteries are interesting. At the same time, they are also important for the history of the Controversial churches and monasteries;

The Protocols confirm the facts of distortion by Russian monks of the appearance of churches and frescoes. This was mentioned not only by Georgian but also by Russian members of the commission. This is one of the pieces of evidence that the claim by Russian church authorities, asserting that the purpose of settling Russian monks in Georgian monasteries was also to protect the monuments there, does not correspond to reality.

The Protocols reflect the unfair and tendentious approach of the Chairman of the Agreed Commission, Vladimir Beneshevich, on the issue of Autocephaly of the Church of Georgia;

The Protocols, although indirectly, confirm the opinion of the Autocephalists, according to which Commissioner Beneshevich is evaluated as a biased judge; materials from the Protocols also

More or less, give us an idea of the tense environment in which the defenders of the independence of the Church of Georgia had to work.

Keywords: Autocephaly of the Church of Georgia; Agreement on Russian–Georgian Church Interests; Agreement Commission; Vladimir Beneshevich; Controversial church-monasteries.

ირინა არაბიძე

ისტორიის დოქტორი, თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის
ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის
განყოფილების მეცნიერი თანამშრომელი
ელ-ფოსტა: irina.arabidze@tsu.ge
ORCID: 0009-0009-7030-9330

აბსტრაქტი: დამოუკიდებლობის აღდგენილად გამოცხადების (1917 წლის 12 (25) მარტი) შემდეგ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა სრულად განხორციელება პეტროგრადის დროებითი მთავრობისა და რუსეთის ეკლესიის მიზნებს ეწინააღმდეგებოდა.

ახალ პირობებში საქართველოს ეკლესიის მოწყობის მიზნით მთავრობამ თბილისში თავის რწმუნებულად პეტროგრადის უნივერსიტეტის პროფესორი ვლადიმერ ბენეშევიჩი გამოგზავნა. მას ქართულ მხარესთან ერთად უნდა შეემუშავებინა „რუსეთის სახელმწიფოში საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის ძირითადი დებულებები“. ბენეშევიჩს დაევალა ასევე რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი/რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების გამმიჯვნელი კომისიის ხელმძღვანელობა. აღნიშნული კომისიის შექმნის საჭიროება, განაპირობა რუსეთის ეკლესიის წარმომადგენელთა პრეტენზიებმა საქართველოს ყოფილი საეგზარქოსოს ქონების იმ ნაწილზე, რომელიც ივერიის ძველი საკათოლიკოსოს ან ქართველი სამღვდელოების საკუთრება იყო და ავტოკეფალიის აღდგენილად გამოცხადების შემდეგ საქართველოს ეკლესიას უნდა დარჩენოდა.

დასახელებიდანაც ჩანდა, რომ კომისიის ამოცანას საქართველოს ეკლესიაში ეკლესია-მონასტრებისა და სხვა საკუთრების ეროვნული ნიშნით გაყოფა წარმოადგენდა. ეს კი მსოფლიო და ადგილობრივ საეკლესიო კრებათა კანონების სულისკვეთებას ეწინააღმდეგებოდა.

კომისია თბილისში 1917 წლის აპრილის ბოლო დეკადიდან ივნისის დასაწყისამდე მოქმედებდა. „საუკეთესო კანონისტად და კარგი მიმართულების ადამიანად“ ცნობილ მეცნიერთან მუშაობის პერსპექტივას ქართველი საზოგადოება სიხარულით შეხვდა (ჭურნალები, 2016: 143), მაგრამ საბოლოოდ ბენეშევიჩმა მათი იმედები არ გაამართლა.

რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების გამმიჯვნელი კომისიის შემადგენლობა, მისი მუშაობის მსვლელობა და შედეგები სამეცნიერო ლიტერატურაში დეტალურად განხილული არ ყოფილა. სტატიის მიზანია კომისიის სხდომის ოქმებში დაფიქსირებული ფაქტებით საქართველოსა და

მისი ეკლესიის ისტორიის შევსება; ძირითად წყაროს სწორედ აღნიშნული ოქმები წარმოადგენს.

ქართული მხარე სხდომებზე არსებული ვითარების სრულად ასახვის კუთხით ოქმებს მაღალ შეფასებას არ აძლევდა. მიუხედავად ამისა მნიშვნელოვანია ამა თუ იმ დაწესებულებისა და შენობა-ნაგებობის მესაკუთრეობის დასამტკიცებლად ქართული და რუსული მხარეების მიერ წარმოდგენილი კრიტერიუმებისა და არგუმენტების გაანალიზება.

ოქმებით დასტურდება რუსი ბერების მიერ ფრესკებისა და ეკლესიების გარეგნული იერსახის დამახინჯების, მათი ნაშთების განადგურების ფაქტები. ამის შესახებ აღნიშნული აქვთ შემთანხმებელი კომისიის არა მარტო ქართველ, არამედ რუს წევრებსაც, რაც ერთ-ერთი მოწმობაა იმისა, რომ სინამდვილეს არ შეესაბამება რუსული საეკლესიო ხელისუფლების მტკიცება, თითქოს ქართულ მონასტრებში რუსი ბერების ჩასახლების მიზანი იქ არსებული ძეგლების დაცვა-პატრონობაც იყო.

ზოგიერთი ოქმის დამატებაში ქართული მხარის მიერ ასახულია საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხისადმი შემთანხმებელი კომისიის თავმჯდომარის, ვლადიმერ ბენეშევიჩის უსამართლო, ტენდენციური მიდგომა;

ოქმები, თუმცა ზოგჯერ არაპირდაპირ, გვიდასტურებს ავტოკეფალისტთა აზრის ჭეშმარიტებას, რომლის მიხედვითაც დროებითი მთავრობის რწმუნებული ბენეშევიჩი არაობიექტურ მსაჯულადაა შეფასებული;

მასალა მეტ-ნაკლებად გვიქმნის წარმოდგენას იმ დაძაბულ გარემოზე, რომელშიც საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის დამცველებს უხდებოდათ მუშაობა.

საკვანძო ფრაზები: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია; რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი კომისია; გამმიჯვნელი კომისია; ვლადიმერ ბენეშევიჩი; სადავო ეკლესია-მონასტრები.

***

შესავალი: 1917 წლის 12 (25) მარტს ავტოკეფალიის აღდგენილად გამოცხადება უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო რუსეთის ბატონობის ქვეშ მოქცეული საქართველოს ეკლესიისა და ქართველი ერის ცხოვრებაში. დღის წესრიგში დადგა ბრძოლა რევოლუციურ რუსეთში საქართველოს ეკლესიის უფლებათა განხორციელებისათვის, რასაც პეტროგრადის დროებითი მთავრობა და რუსეთის ეკლესია ეწინააღმდეგებოდნენ.

მთავრობამ თავის რწმუნებულად საქართველოს ეკლესიის საქმეთათვის პეტროგრადის უნივერსიტეტის პროფესორი ვლადიმერ ბენეშევიჩი დანიშნა

და ავტოკეფალისტებთან ერთად „რუსეთის სახელმწიფოში საქართველოს ეკლესიის უფლებრივი მდგომარეობის ძირითადი დებულებების“ შემუშავება დაავალა. მასვე უნდა ეხელმძღვანელა რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი/რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების გამმიჯვნელი კომისიის მუშაობისთვის. აღნიშნული კომისია პეტროგრადის დროებითი მთავრობის განკარგულებით დაარსდა და თბილისში 1917 წლის 21 აპრილიდან 3 ივნისის ჩათვლით მოქმედებდა.

მისი შექმნის საჭიროება განაპირობა რუსეთის ეკლესიის წარმომადგენელთა პრეტენზიებმა საქართველოს ყოფილი საეგზარქოსოს ქონების იმ ნაწილზე, რომელიც ივერიის ძველი საკათოლიკოსოს ან ქართველი სამღვდლოების საკუთრება იყო და დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, სამართლიანობის მოთხოვნათა გათვალისწინებით, ადგილობრივი ეკლესიის დაქვემდებარებაში უნდა დარჩენილიყო.

მთავრობის რწმუნებულად ბენეშევიჩის დანიშვნას ავტოკეფალისტები სიხარულით შეხვდნენ. პეტროგრადელი ქართველებისაგან მას საუკეთესო კანონისტად და, ზოგადად, კარგი მიმართულების ადამიანად იცნობდნენ. ქართული მხარე ეკლესიის უფლებათა ცხოვრებაში განხორციელების წარმატების იმედს შემთანხმებელი კომისიის მუშაობის შედეგებზე ამყარებდა, მაგრამ პროფესორმა მათი იმედების გაცრუება თბილისში ჩამოსვლიდანვე დაიწყო (ჟურნალები, 2016: 102).

ბენეშევიჩის კომისიის სხდომებზე ქართულ და რუსულ მხარეებს შორის ეკლესია-მონასტრების, საეკლესიო დაწესებულებებისა და ცალკეულ შენობათა კუთვნილების – მატერიალური და სულიერი ინტერესების გამიჯვნის საკითხების განხილვას საქართველოს ეკლესიის უფლებების სრულად აღდგენისთვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. კომისიის მუშაობის დეტალები სამეცნიერო ლიტერატურაში განხილვის საგანი არ ყოფილა. მის შესახებ ზოგადი ინფორმაცია გადმოვეცი 2008 წ. საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენის საკითხთან მიმართებაში დროებითი მთავრობის რწმუნებულ ბენეშევიჩის საქმიანობის შესახებ დაწერილ სტატიაში. სტატიის გადამუშავებული ვარიანტი სათაურით: „ვლადიმერ ბენეშევიჩის საქმიანობა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა აღდგენის პროცესში (1917 წ.)“ დაიბეჭდა 2023 და 2024 (განმეორებით) წლებში კრებულში „საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხები“, რომელშიც შესულია 2004-2023 წლებში ჩემ მიერ გამოქვეყნებული თუ კონფერენციებზე წაკითხული სტატიებისა და მოხსენებების გადამუშავებული ვერსიები. მ. შ. ბენეშევიჩის საქმიანობის შესახებ სტატიის ნაწილად შემოკლებული სახითაა წარმოდგენილი 2023 წელს კონფერენციაზე – „შავიზღვისპირეთი ცივილიზაციათა

გზაჯვარედინზე II“ – წაკითხული და კონფერენციის მასალებში გამოსაქვეყნებლად მომზადებული წინამდებარე სტატია.

ამჟამად ჩემი მიზანია რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი კომისიის მუშაობის დეტალურად განხილვა. კომისიის სხდომის ოქმებში დაფიქსირებული ფაქტებით საქართველოსა და მისი ეკლესიის ისტორიის შევსება. მკითხველისათვის იმ ეკლესიებისა და მონასტრების ჩამონათვალის გაცნობა, რომელთა შესახებაც იმსჯელა კომისიამ, ე. ი. რომელთა კუთვნილებას საქართველოს ეკლესიისადმი რუსული მხარე (მის შემადგენლობაში ბერძენი და ოსი მართლმადიდებლების წარმომადგენლები) სადავოდ მიიჩნევდა.

სტატიის ძირითადი წყარო არის შემთანხმებელი კომისიის სხდომის ოქმები (საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწ. 1, საქმე 323). ასევე ვიმოწმებთ საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალებსა (1917 წ.) და აღნიშნული კომისიის ცალკეული წევრების პირად არქივებში დაცულ ინფორმაციებს.

ძირითადი წყარო რუსულ ენაზეა. მისი თარგმანი განვახორციელე სიტყვების ლექსიკური მნიშვნელობისა და კონტექსტის გათვალისწინებით. საკითხის კვლევა კი წყაროების კრიტიკულ ანალიზთან ერთად ისტორიულ-შედარებითი მეთოდით ვაწარმოე.

დისკუსია/შედეგები: პეტროგრადის დროებითი მთავრობის რწმუნებულის, პროფესორ ვლადიმერ ბენეშევიჩის თავმჯდომარეობით რუს-ქართველთა საეკლესიო ინტერესების შემთანხმებელი კომისია 1917 წლის აპრილში თბილისში შედგა. დასახელების მიუხედავად თავმჯდომარე აღნიშნავდა, რომ კომისიას ინფორმაციის შემკრები, სათათბირო ფუნქცია ჰქონდა (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 45, 84).

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობიდან ბენეშევიჩთან ავტოკეფალიის საკითხებზე მოსალაპარაკებლად 7 აპრილს (ჯერ კიდევ თბილისში მის ჩამოსვლამდე) არჩეული იყვნენ: გორის ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგაძე), დეკანოზები: კორნელი კეკელიძე, ნიკიტა თალაქვაძე, კალისტრატე ცინცაძე და საერო პირი სერგი გორგაძე (ჟურნალები, 2016: 52-53).

მთავრობის რწმუნებულმა, თავის მხრივ, 17 აპრილს ორივე მხარისაგან მოითხოვა, შემდგარიყო სამ-სამკაციანი კომისია ამდენივე კანდიდატით. ასე, რომ ბენეშევიჩთან მუშაობისთვის კომისიის წევრები რამდენჯერმე იყვნენ არჩეული და ქართულ მხარეს დასახელებულთა გარდა წარმოადგენდნენ: დეკანოზი გიორგი გამრეკელი, მღვდლები: ქრისტეფორე ციციშვილი, ალექსი მიქელაძე, ერისკაცები: ექვთიმე თაყაიშვილი, იპოლიტე ვართაგავა, სხდომის მდივნები – სოფრომ მგალობლიშვილი, დავით ნახუცრიშვილი. სხვადასხვა სხდომაზე გამოძახებული იყვნენ ან ქვეკომისიაში

მონაწილეობდნენ: არქიმანდრიტი ნაზარი (ლეჟავა), დეკანოზი ანტონ თოთიბაძე, მოსე ჯანაშვილი, პეტრე კიზირია, ანტონ ნატროშვილი და სხვ. (ჟურნალები, 2016: 75-76, 90, 92, 132; საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 5, 66).

რუსთაგან შემთანხმებული კომისიის წევრები იყვნენ დეკანოზები: იოსებ ორეხოვი, ალექსანდრე რაზუმოვსკი, მღვდლები: ალექსი ნოგატირევი, ალექსანდრე ნოვიკოვი, საეროთაგან – მიხეილ ვინოგრადოვი, ვიქტორ ტიხვინსკი, პეტრე ბეკლემიშევი, მდივნები: ალექსანდრე დავიდოვი, ალექსი ორნატსკი, მიხეილ ბელიაევი, იაკობ მარშაკი. სხვადასხვა სხდომაში რუსეთის მხარეს აქტიურად მონაწილეობდნენ: ყოფილი მეფისნაცვლის საბჭოს კანცელარიის საქმეთა მმართველად ნამსახური ვლადიმერ ოსეცკი, როგორც ა/კავკასიის საეკლესიო ცხოვრების მცოდნე; ასევე ბერძენ და ოს მართლმადიდებელთა წარმომადგენლები: ხარლამპ სინგარევისი, კონსტანტინე ნალპანისი, დეკანოზები: ნიკოლოზ პოლიტოვი, ქრისტეფორე ჯიოევი, მღვდლები: თევდორე სანაკოევი, ალექსანდრე ბეგიზოვი, მასწავლებელი გ. სანაკოევი (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 5, 6, 22, 29, 30, 48, 54, 61, 66, 69, 76; „Кавказский календарь“, 1916: 323, 758, 759, 762). ისინიც ქართველებს ზოგიერთი ეკლესიისა თუ მონასტრის საკუთრებაში ეცილებოდნენ.

კომისიის რუსი წევრები რუსი სამღვდელოებისა და საეროთა აღმასკომიდან იყვნენ არჩეულნი. ამ უკანასკნელის მიერ 1917 წლის 25 მაისს ამიერკავკასიის რუსული საეკლესიო კრებისათვის თავის უფლებამოსილებათა გადაბარების შემდეგ აღნიშნულმა კრებამ შემთანხმებული კომისიის წევრები ხელახლა აირჩია და რწმუნებით აღჭურვა (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 76).

შემთანხმებული კომისიის სხდომები თბილისში, სინოდის კანტორის შენობაში მიმდინარეობდა. კომისიის წევრთა წინასწარ განსაზღვრული თანაბარი რაოდენობის პრინციპი ბენეშევიჩმა თავიდანვე დაარღვია. 21 აპრილის სხდომას (№1 ოქმი) რუს წევრებთან ერთად თავმჯდომარის მიწვევით ესწრებოდნენ სინოდის კანტორის პროკურორი მიტროფანე პოპოვი, ეგზარქოსის კანცელარიის მმართველი ნიკოლოზ დობროვოლსკი, სინოდის კანტორისა და ეგზარქოსის კანცელარიის ოთხი მოხელე. სწორედ ეს უკანასკნელნი იყვნენ კომისიის მდივნებად დასახელებულნი, რის შესახებაც ზემოთაა აღნიშნული (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 6, 8-9; იქვე, აღწ. 1, ს. 6489, ფურც. 24).

რუსული მხარის წარმომადგენელთა რიცხვის ასეთი ზრდის მიუხედავად კომისიის ქართველ წევრთა რაოდენობის მატების საჭიროება ბენეშევიჩმა ვერ დაინახა. მან აღნიშნა, რომ საკითხები ხმათა უმრავლესობით არ გადაწყდებოდა, კომისიის წევრთა უსაზღვრო ზრდა შეუძლებელი იყო (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 8-9).

შემთანხმებელი კომისიის სხდომაზე საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აშკარა მტრის, მ. პოპოვის დასწრებას ქართველთა მხრიდან პროტესტი მოჰყვა. კომისიის თავმჯდომარის პასუხი იყო, რომ იგი მიიწვია არა როგორც სინოდის კანტორის პროკურორი ან კომისიის წევრი, არამედ როგორც „მისთვის სასარგებლო პირი“, კომისიისთვის სხვადასხვა ცნობის მიმწოდებელი.

ქართველებმა მოითხოვეს, ოქმში დაეფიქსირებინათ თავმჯდომარის აღნიშნული განცხადება და ბენეშევიჩს პოპოვის შესახებ თავისი პასუხი საქართველოს ეკლესიის მმართველი ორგანოსთვის წერილობით ეცნობებინა. დეკანოზმა ნიკიტა თალაქვაძემ პოპოვის დასწრების შემთხვევაში ოქმების ხელმოწერაზე უარი განაცხადა. ქართული მხარის ასეთი დამოკიდებულების მიუხედავად პოპოვი კომისიის თითქმის ყოველ სხდომას ესწრებოდა (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 8, 12, 18, 22 28, 32, 56, 58, 68, 84, 87).

ბენეშევიჩის თავმჯდომარეობით მოქმედმა კომისიამ სულ 19 სხდომა გამართა. საქმეში დაცულია 17 ოქმის ასლი. ისინი შედგენილია სინოდის კანტორის მდივან ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე დავიდოვის (დავითაშვილი) მიერ. მდივანს აღნიშნული აქვს ორი ოქმის ნაკლებობის მიზეზი: 17 მაისის №13 ოქმზე კომისიის წევრებს ხელი არ მოუწერიათ და ამის გამო არც ასლი გაცემულა; 2 ივნისის მე-18 სხდომას დავიდოვი არ ესწრებოდა, მდივანი იყო ბელიაევი და ოქმი არ შეუდგენია (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 67-68, 86-87).

დავიდოვის განცხადებით, საქართველოს ეკლესიის მხრიდან შემთანხმებელი კომისიის მდივნებად დასახელებული პირები ოქმების წარმოებას შეუძლებლად თვლიდნენ. არადა, თუნდაც უნებლიე გაუგებრობათა თავიდან ასაცილებლად აუცილებელი იყო, ოქმები მათაც შეედგინათ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 22, 28, 32, 56, 76, 82, 87, 88).

შემთანხმებელი კომისიის სხდომის ოქმებთან დაკავშირებით ავტოკეფალისტები აღნიშნავდნენ, რომ მათში არ იყო ასახული საეკლესიო ინტერესების გამიჯვნისთვის დიდი მნიშვნელობის მქონე ბევრი ფაქტი და დეტალი, რომელიც სხდომებზე განიხილებოდა (ჟურნალები, 2016: 137). ასეთი ნაკლოვანების დროს ქართული მხარე ოქმის კითხვისას, ხელმოწერამდე, წარადგენდა დამატებას, განსაკუთრებულ აზრს ან იქვე აღნიშნავდა მიზეზებს, რის გამოც ოქმს ხელს არ აწერდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 5-6, 89). აქედან გამომდინარე, ოქმების დამატებებში ყურადღება მახვილდებოდა ზოგიერთ უსამართლობაზე, რაც სხდომის დროს გამოიკვეთა, მაგრამ მდივანმა არ დააფიქსირა. მაგ.: 26 აპრილის ოქმის კითხვისას მღვდელმა ქრისტეფორე ციცქიშვილმა მოითხოვა დამატების სახით აღენიშნათ სხდომაზე პროფ. ბენეშევიჩის განაცხადი, რომ შერეულ და

სადავო საქმეთა გადაწყვეტის ერთადერთი შესაძლებლობა სინოდის კანტორის განახლება-შევსება იყო (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 5-6).

იქვე დეკანოზ კალისტრატეს მოთხოვნით დაფიქსირდა კიდევ ერთი ფაქტი, რომელიც ოქმში გამოტოვებული იყო. ამ შემთხვევაშიც საქმე ბენეშევიჩის მოსაზრებას ეხებოდა. მას სხდომაზე განუცხადებია, რომ ანჩისხატის ტაძარში მღვდლის შეცვლა ან ქართული ეპარქიისთვის სასულიერო პირის კურთხევა მთავარეპისკოპოს პლატონს (როჟდესტვენსკი) უნდა შეესრულებინა, რომელსაც დროებითი მთავრობა ჯერ კიდევ საქართველოს ეგზარქოსად იხსენიებდა. ეპისკოპოს ლეონიდს კი ყოველივე ამისთვის ყოფილი ეგზარქოსის ნებართვა სჭირდებოდა. დეკანოზ კალისტრატეს შეკითხვისთვის – მაშინ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღიარება დროებითი მთავრობის მიერ (1917 წლის 27 მარტი) რაშილა გამოიხატებო – ბენეშევიჩს პასუხი არ გაუცია (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 5-6).

კომისიის თავმჯდომარის ხსენებული აზრები საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის იგნორირებას ნიშნავდა. პროტესტის გამოხატვა აუცილებელი იყო. ქართულ მხარეს იმედი არ ჰქონდა, რომ ამას შედეგი მოჰყვებოდა, მაგრამ პეტროგრადის მთავრობის რწმუნებულის მიკერძოებულობა მაინც უნდა დაფიქსირებულიყო. ბენეშევიჩის ზოგიერთი ტენდენციურობისა და უსამართლო ქმედების შესახებ ჩვენთვის სწორედ ამ გზით გახდა ცნობილი.

ქართველთაგან ოქმების შედგენაზე უარი რუსულად წერის აუცილებლობით შეიძლება ყოფილიყო გამოწვეული, რაც საქართველოს ეკლესიის უფლებებს შელახავდა. აქვე ალბათ გასათვალისწინებელია კომისიის მდივნების შეთანხმების უპერსპექტივობაც. კომისიის თავმჯდომარე მათგან ოქმების სწორედ რუსულად და ურთიერთშეთანხმებით წერას მოითხოვდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 9).

შეთანხმებულ კომისიაში ა. დავიდოვის მდივნობა თვითონ ბენეშევიჩმა ურთულეს შრომად შეაფასა და მას დიდი მადლობა გადაუხადა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 88-89).

მუშაობის დასაწყისში ბენეშევიჩმა კომისიას მიზნად დაუსახა ღონისძიებათა ნუსხის შემუშავება, რომელთაგან ნაწილს თვითონ ადგილზე გადაწყვეტდა, ნაწილს – დროებითი მთავრობა და უწმ. სინოდი. საბოლოო შედეგი კი უნდა ყოფილიყო „ძირითად დებულებათა“ ცხოვრებაში გატარება.

ბენეშევიჩის თავმჯდომარეობით კომისიამ ითათბირა „ქართული“ და „არაქართული“ ეკლესიებისა და მონასტრების გამიჯვნის, სანთლის ქარხნის, თბილისის სასულიერო სემინარიის კუთვნილების, ა/კავკასიაში მართლმადიდებელი ეკლესიის მართვა-გამგეობის მოწყობის საკითხებზე.

ქართული მხარის სურვილის მიუხედავად საქართველოს ეკლესიისთვის უმნიშვნელოვანესი მრავალი საკითხი საერთოდ განუხილველი დარჩა: კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრის საცხოვრებლით უზრუნველყოფა, უმაღლესი სასწავლებლის დაარსება და სხვ.

ეკლესია-მონასტრების სია, რომლებზეც შემთანხმებულ კომისიაში მსჯელობა უნდა წარმართულიყო, თავიდანვე ცნობილი არ იყო. ბენეშევიჩმა იგი მხარეებს დაგვიანებით, 3 ივნისს წარუდგინა და, როგორც სხდომის ოქმშია აღნიშნული, მასში შეიტანეს კომისიის მუშაობის შედეგები (ინფორმაცია ეკლესია-მონასტრების მიკუთვნების შესახებ). სია საქმეში დაცული არ არის, ამიტომ საჭიროდ ჩავთვალე, კომისიის სხდომის ოქმებიდან შეძლებისდაგვარად სრულად ამომეკრობა დასახელებები იმ ეკლესია-მონასტრებისა, რომელთა შესახებაც იმსჯელა კომისიამ. ცალკე გთავაზობთ ეკლესიათა ჩამონათვალს, რომლებიც მხოლოდ წარდგენილი იყო სადავოდ, განხილვა კი მასალის შეკრებისა და კომპეტენტურ პირთა მოსმენის შემდეგ იგეგმებოდა.

ეკლესია-მონასტრთა სიას კუთვნილების შესახებ ინფორმაციის გარეშე გთავაზობთ, რადგან კომისიის მუშაობა ცნობების შემგროვებელ ხასიათს ატარებდა და მან გადაწყვეტილებები, ისიც არა საბოლოო, მხოლოდ რამდენიმე ეკლესიის შესახებ მიიღო.

თბილისის ტერიტორიაზე არსებულთაგან განიხილეს: იერუსალიმის ჯვართამაღლების, სიონის ტაძრის და მასზე მიწერილი ალექსანდრეს ბაღში არსებული ეკლესია-სამლოცველოს, დიდუბის ღვთისმშობლის, კუკიის წმ. ნინოს, ყოველთა წმინდათა და ალექსანდრე ნეველის, ავლაბრის მიქაელ მთავარანგელოზისა და სასაფლაოს პეტრე-პავლეს, ვერის იოანე ღვთისმეტყველისა და წმ. ნიკოლოზის, სოლოლაკის ამაღლების, ხარფუხის წმ. ნიკოლოზის, „ნახალოვკის“ (ნაძალადევის) ივერიის ღვთისმშობლის, საბურთალოს წმ. გიორგის, წმ. თომას (აისორებისად წოდებული) ეკლესიების კუთვნილების საკითხი.

ქალაქ თბილისის გარეთ არსებულთაგან მოისმინეს მხარეთა მოსაზრებანი წინწყაროს მიძინების, პატარა ირაგის წმ. ელიას (წმ. ილიას), რეხას მთავარანგელოზის, ხანდისის ჯვართამაღლების, ბიჭვინთისა და სოხუმის სასაფლაოს ეკლესიათა კუთვნილების შესახებ.

სადავოდ იყო მიჩნეული ასევე: თბილისის რკინიგზის აღდგომის, თბილისის მაზრის III „საბლაღჩინო“ (ქართულად – სამთავარხუცესო) ოლქის დასახლება ახალ გეორგიევსკის ეკლესია, იმავე თბილისის მაზრის V ოლქიდან კვირაცხოვლის ეკლესიის, ძველი მანგლისის, ზორჯომის იოანე ნათლისმცემლისა და წმ. ოლღას, ბაკურიანის, ბესტავანთოფლის, ყორნისის, ხურვალეთის, ზახორის, წოლდის, ისროლისხევის, სასირეთის, გომის, ხეთის, ცხინვალის, იმერხევის, ქარელის, სანებელის, ავნევის, ვაკის, ოქონის, აძვის, ბობნევის, ჭვარების, ხცისის, წრომის, აწრისხევის, ვანათის,

დისევის, მერეთის, ჭარების, გუჯარეთის, დუშეთის, მღეთის, ფასანაურის, ახალგორის, კუცხოეთის, კობის, აბანოს, მჭადიჯვრის, ხანდისის ჯვართამაღლების, გუმბათის კვირაცხოვლის (წმ. თომას), წინწყაროს, ოფრეთის, იმირის, ედიქილისას (2010 წლიდან სოფ. საყდრიონი), ბაქოს ფერისცვალების ეკლესიათა კუთვნილება.

ოქმები გვაწვდის მონაცემებს განხილულ ტაძართა მშენებლობის ინიციატორების, დაფინანსების წყაროებისა და მრევლის ეროვნული შემადგენლობის შესახებ. ქართულმა მხარემ რამდენჯერმე აღნიშნა მრევლის ეროვნულ შემადგენლობაზე რუსიფიკაციის პოლიტიკის გავლენის ან ამავე პოლიტიკის სასარგებლოდ მონაცემთა გაყალბების შემთხვევები (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 20, 32-33).

კომისიის სხდომის №6 ოქმში მითითებულია, რომ დეკანოზ ალექსანდრე რაზუმოვსკის განსაკუთრებული აზრი ივერიის ღვთისმშობლის ეკლესიის კუთვნილების შესახებ პოზიციის გამოსახატავად დეკანოზ კალისტრატე ცინცაძეს გადაეცა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 25). აქვე აღვნიშნავ, რომ კომისიის საქმეში დაცული არ არის ამ და არც სხვა შემთხვევებში (№5 და №8 ოქმები) რუსთა მიერ გამოთქმული განსაკუთრებული აზრები და ქართველთა პასუხები (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 21, 33). შესაძლოა, ისინი სხდომის ოქმების დედნებთან ერთად კომისიის თავმჯდომარემ პეტროგრაღში ასლების გადაღების გარეშე წაიღო.

კომისიამ დაადგინა იმერეთის, გურია-სამეგრელოს, აფხაზეთის ეკლესიათა კუთვნილების შესახებ ცნობები ეპისკოპოსებისაგან მოეთხოვა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 30). თუმცა აფხაზეთის ზოგიერთი ეკლესიისა და მონასტრის საკითხის განხილვა მხარეებმა კიდევ მოასწრეს.

იმ სიწმინდეთა თუ სხვა ქონების შესახებ, რომელთა კუთვნილებაზე შეთანხმება ვერ მოხერხდა, საჭიროდ ჩაითვალა დამატებითი ცნობების მოძიება. შედეგი კომისიის საქმეში დაცული არ არის.

ეკლესიათა კუთვნილებასთან დაკავშირებით მსჯელობის მაგალითად თვალი გავადევნოთ დიდუბის ტაძრის შესახებ გამოთქმულ მოსაზრებებს. დეკანოზმა ალექსანდრე რაზუმოვსკიმ ტაძარი სადავოდ მიიჩნია, რადგან მრევლი რუს-ქართველთაგან შედგებოდა, ღვთისმსახურება ორივე ენაზე მიმდინარეობდა, გალავანში ორივე ეროვნების წარმომადგენელნი იმარხებოდნენ და სკოლაც ორივე ეროვნების ბავშვებისთვის არსებობდა.

მისივე თქმით 5-6 წლის წინ სინოდის კანტორის ბრძანებაც კი არსებობდა დიდუბის შერეულ სამრევლოდ გამოცხადების შესახებ. იყო საუბარი დიდუბელი რუსებისთვის ახალი ტაძრის აშენებაზეც. კომისიის სხდომაზე დამსწრე მ. პოპოვმა განმარტა, რომ ბრძანება მართლაც იყო და საქმეში ჩაკრულია მრევლის სია, რომელთაგან უმეტესობა რუსები არიან.

ქართული მხარის წარმომადგენელთა ნაწილმა განაცხადა, რომ რუსი მრევლის რაოდენობის გაზრდა გამოიწვია გორის მაზრის სადგურ

მიხაილოვოდან (დღევანდელი ხაშური) ა/კავკასიის რკინიგზის საამქროების თბილისში გადმოტანამ. კუკიის წმ. ნიკოლოზის ტაძრიდან (დღევანდელი ჩუღურეთის წმ. ნიკოლოზის ტაძარი) დიდუბის ტაძრამდე მართლმადიდებელი ეკლესია არ იყო და ქართველებმა რუსები თავის ეკლესიაში სტუმართმოყვარულად მიიღეს. თუ სტუმრების რაოდენობა მეტად გაიზარდა, ვიდრე მასპინძლებისა, არ შეიძლება მასპინძლებმა დატოვონ ეს სახლი. მითითებულ გარემოებათა გამო ტაძრის ჩათვლა სადავოდ უსაფუძვლო იყო.

დეკანოზმა ნიკიტა თალაკვაძემ, როგორც ტაძრის ყოფილმა წინამძღვარმა (1903-1912), 1911 წლისათვის მრევლის ეროვნული შემადგენლობის შესახებ კომისიას უფრო დაწვრილებითი ინფორმაცია მიაწოდა: რუსულ ოჯახთა რაოდენობა, რომლებიც მრევლის სიაში პოლიციის მიერ ჩატარებული აღწერის შედეგად მოხვდნენ, იყო 432 ოჯახი; ქართველთა რაოდენობა უშუალოდ ტაძრის გარშემო – 286 ოჯახი, 208 ოჯახი კი დიდუბის მიდამოებიდან. აქედან გამომდინარე, ქართული ოჯახი იყო 494, რუსული – 432. სიები დამოწმებული იყო სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორის მიერ და მრევლი ორჯერ იყო მოწვეული ტაძრის მნათესა და სამზრუნველოს ასარჩევად. რუსთა მხრიდან არჩევნებზე მოვიდა მხოლოდ 21 კაცი, ქართველთაგან – თითქმის ყველა. რუსები არ გამოცხადდნენ, რადგან სინამდვილეში იყვნენ ყაზანის ღვთისმშობლის (სამისიონერო II), იოანე ნათლისმცემლის (სამისიონერო III), რკინიგზის აღდგომის ეკლესიების მრევლი. არჩევნები რუსთა გამოუცხადებლობის გამო ჩაშლილად გამოცხადდა. მეორე არჩევნებზეც მსგავსი ვითარება დაფიქსირდა. ეგზარქოსმა ინოკენტიმ (1909-1913), რომელიც დიდუბის ტაძრის შერეულ სამრევლოდ ცნობისთვის თავის ძალასა და გავლენას იყენებდა, უწმ. სინოდი შეცდომაში შეიყვანა. მან არჩევნების შედეგები არ დაამტკიცა. მას შემდეგ, 1917 წლისთვისაც კი, დიდუბის ტაძარში მნათე დანიშნული იყო და სამზრუნველო არ არსებობდა (საპატრ. არქივი, აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 10-11, 32-33).

თავმჯდომარემ კომისიას შესთავაზა, ტაძარი ეცნოთ ქართულად და, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, დაეკმაყოფილებინათ რუსთა მატერიალური და სულიერი მოთხოვნები. ქართველები ამ შეთავაზებას დათანხმდნენ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 11).

დიდუბის ეკლესიის შესახებ შემთანხმებელ კომისიაში გამართული მსჯელობა მაგალითია, თუ როგორ ცდილობდნენ მრევლის ეროვნული შემადგენლობის შეცვლას თვითმპყრობელი ხელისუფლების ერთგული რუსი სასულიერო პირები.

შემთანხმებელ კომისიაში განხილული სადაო მონასტრები შემდეგია: მარტყოფის წმ. ანტონის და მასზე მიწერილი წმ. სამებისა და წმ. ნინოს (იგივე ფერიცვალების) სავანეები, საფარის, ზარზმის, ტიმოთესუბნის,

ბოდბის, კაბენის, მამკოდის, მცხეთის წმ. ოლღას, გერის, ახტალის, ჰუჯაბის, სოხუმის ეპარქიიდან: დრანდის, ვასილისკო-ოქროპირის, მოქვის მონასტრები.

მნიშვნელოვანია მხარეთა მიერ მონასტრების მესაკუთრეობის დასამტკიცებლად წარმოდგენილი არგუმენტები. ქართველები მსჯელობდნენ ადგილობრივი ეკლესიისათვის ამა თუ იმ სიწმინდის რელიგიურ, საგანმანათლებლო და კულტურულ მნიშვნელობაზე ისტორიული და არქეოლოგიური მონაცემების მიხედვით. მოჰქონდათ ცნობები მათი მშენებლობის ინიციატორთა, ქტიტორთა, სატაძრო მიწის მფლობელთა, მრევლის ეროვნული შემადგენლობისა და საეკლესიო ჩანაწერთა წარმოების ენის შესახებ. ასევე მიუთითებდნენ, რომ მონასტრებში არსებული ვითარება ირგვლივ მცხოვრები მოსახლეობის ეროვნული მისწრაფებების შესაბამისი უნდა ყოფილიყო.

კომისიის რუს წევრებს მოჰქონდათ მონაცემები ეკლესიის მრევლისა თუ მონასტრების მკვიდრთა ეროვნულ შემადგენლობაზე, რუსთა მხრიდან გაღებულ მატერიალურ დანახარჯებსა და ტაძრის არქიტექტურულ ტიპზე. ამ უკანასკნელ არგუმენტს ქართული მხარე იმთავითვე უარყოფდა. მისი მითითებით, საეგზარქოსოს არსებობის პერიოდში საქართველოში ტაძრები, ქართველთა სურვილის გაუთვალისწინებლად, რუსული სტილით ახლდებოდა – ეს ფაქტი კუთვნილების საფუძვლად ვერ გამოდგებოდა. რუსულ მხარესთან ერთად კომისიის თავმჯდომარეც საკითხისათვის ისტორიული ხასიათის ცნობების მნიშვნელობას არ აღიარებდა, უპირატესობას თანადროულ ვითარებას ანიჭებდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 16, 65, 67).

შემთანხმებელი კომისიის სხდომაზე ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ გამოთქმული აზრის მიხედვით, ავტოკეფალიის აღდგენილად გამოცხადებასთან ერთად ყველა ქართული სიწმინდე საეგზარქოსოს გამგებლობიდან საქართველოს ეკლესიას უნდა დაბრუნებოდა. ეს იქნებოდა გათვალისწინება სიძველეთა ისტორიულ-არქეოლოგიური მნიშვნელობისა. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველოს ეკლესიას არც ერთი მონასტერი არ დაუბრუნდებოდა. მსჯელობის საგანი შეიძლება გამხდარიყო მეორე მხარის მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილება (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 34, 36, 40, 41-43).

რუსთა მხარის ინტერესების დამცველი ვლადიმერ ოსეცკი აღნიშნავდა, რომ შემთანხმებელ კომისიას უნდა გაეთვალისწინებინა მონასტერთა თანადროული რელიგიურ-საგანმანათლებლო მიზნები და არა მათი ისტორიულ-არქეოლოგიური მნიშვნელობა მეცნიერებისათვის; ყურადღება უნდა მიექციათ არა იმისთვის, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა გადარჩენილ შენობასა ან ნანგრევს საქართველოს ეკლესიისათვის, არამედ იმისთვის, თუ ვინ რა მიზნით იყენებდა მას.

რუსეთის ბატონობის პირობებში მონასტერთა დანიშნულებას, მიზნებს რუსი საერო და სასულიერო ხელისუფალნი განსაზღვრავდნენ. აქ მომრავლებული რუსი ბერ-მონაზვნები, რა თქმა უნდა, თვითმპყრობელი ხელისუფლების განმტკიცებას ემსახურებოდნენ.

შემთანხმებელი კომისიის 1917 წლის 5 მაისის №8 ოქმის მიხედვით ოსეცი ალიარება, რომ მონასტრებში უმეტესობა ტაძრებისა ძველი – ქართული იყო. მიუხედავად ამისა, იგი სვამდა კითხვას, თუ მიტოვებულ ნანგრევებზე მონასტერი დაარსებული იყო რუსების მიერ, ყველა მისი ბინადარი ხომ არ უნდა წასულიყო თავისი სამყოფლიდან? (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 34).

ოსეცი ქართველებს სთავაზობდა, ბოდბის მონასტრის შესახებ ცალკე ემსჯელათ, რადგან იქ მონასტერი სრულად დაცული ეკლესიის გარშემო ჩამოყალიბდა. ამავე დროს იგი მხარს უჭერდა ამავე მონასტრის ილუმენია ანასტასიას (ვისოცკაია) უსამართლო ხელისუფლების შენარჩუნებას (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 34; ჟურნალები, 2016: 163; თალაქვაძე, 2013: 40).

კომისიის ქართველმა წევრებმა პროტესტი გამოთქვეს ბოდბეში მონასტრის რუსთაგან დაარსებასთან დაკავშირებით. კერძოდ, მოსე ჯანაშვილმა მიუთითა, რომ იქ მონასტერი რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე III-ის მიერ მონახულებამდეც (1888 წ.) არსებობდა. ეკლესია და წმ. ნინოს საფლავი განახლდა მიხეილ-გობრონ საბინინის ინიციატივითა და შეგროვებული თანხებით. სერგი გორგაძისა და არქიმანდრიტ ნაზარის აზრით კი ბოდბის მონასტრის რუსთაგან დაარსების მტკიცებისათვის არგუმენტად არ გამოდგებოდა სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორის მიერ შედგენილი ე. წ. რუსული მონასტრების ნუსხა. ბოდბე მონასტრად იწოდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ იქ მხოლოდ ერთი ბერი ცხოვრობდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 43, 45). შედეგად თავმჯდომარე დაეთანხმა ინფორმაციას მონასტრის ქართველების მიერ დაარსების შესახებ.

დეკანოზმა კალისტრატე ცინცაძემ ძველ მონასტერთა მიმართ ქართველების დამოკიდებულების ასახსნელად აღნიშნა, რომ რუსები გულგრილად ვერ შეხვდებოდნენ თავიანთი რომელიმე სიწმინდის განახლებას და იქ არარუსის ჩასახლებას, თუნდაც ის ნანგრევების სახით ყოფილიყო შემორჩენილი. თუ ქართველებმა რუსები მონასტრებში მშობის გამო შეუშვეს, ეს არ იძლევა ფლობის ხანდაზმულობაზე ლაპარაკის უფლებას. მისივე აზრით, რუსებს მონასტრებზე თავიანთი უფლებები არ უნდა განეცხადებინათ, მხოლოდ მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილება შეიძლებოდა მოეთხოვათ (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 44).

დეკანოზმა ალექსანდრე რაზუმოვსკიმ მოინდომა მონასტრები თუ მათი ნანგრევები საქართველოს ეკლესიისთვის მნიშვნელოვან და უმნიშვნელო კატეგორიებად დაეყო. ქართველთა ისტორიული სიძველეების რუსთა მიერ

ფლობასთან დაკავშირებით მანვე აღნიშნა, რომ ეს უკანასკნელი იცავდნენ მათ და ქართველებს ამ სიწმინდეებით სარგებლობაში სიძნელებს არ უქმნიდნენ; თავიანთი შრომით მოიყვანეს მონასტრები არსებულ მდგომარეობამდე. არ შეიძლება ითქვას, რომ რუსები თვითნებურად ფლობენ ამ მონასტრებს. მიტაცებას ადგილი არ ჰქონია. ამ მოვლენას აკონტროლებდა უმაღლესი სასულიერო ხელისუფლება – უწმ. სინოდი და სინოდის საქართველოში მოქმედი დაწესებულება. ქართველები აქამდე არ აპროტესტებდნენ მონასტრების ფლობას რუსების მიერ. დეკანოზ ალექსანდრეს დასკვნით, ნანგრევებიდან აღდგენილი მონასტრები, რომლებსაც არ ჰქონდათ არანაირი რელიგიური და ისტორიული მნიშვნელობა, რუსულად უნდა ჩათვლილიყო (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 34, 41-42).

კომისიის ქართველი წევრები არ დაეთანხმნენ ამ აზრს და აღნიშნეს, რომ საქართველოს ეკლესიისთვის ყველა ნანგრევს ჰქონდა მნიშვნელობა. მათი მდგომარეობა დამძიმდა, რადგან რუსთა ბატონობის ხანაში ქართველებს თავიანთი სიწმინდეების განკარგვის უფლება არ ჰქონდათ. რუსების მხრიდან თუნდაც დაცვა ქართული სიწმინდეებისა არ უნდა გამხდარიყო კრიტიკიუმი საქართველოს ეკლესიის ნანგრევებისა თუ ქვების მიკუთვნების საკითხის გადასაწყვეტად (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 34, 43).

შემთანხმებელი კომისიის სხდომაზე დასახელდა ერთადერთი ფაქტი, როცა საქართველოს ეგზარქოსმა ნიკონმა (1906-1908, სოფისკი) მცხეთის ჯვრის მონასტრის რუსი ბერებისაგან განახლების დაწყების საკითხი სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორის სხდომაზე დასვა. უარის მიღების შემდეგ კი რესტავრაცია მართლაც აღარ უწარმოებიათ. დეკანოზმა რაზუმოვსკიმ ეს შემთხვევა იმის სამტკიცებლად გამოიყენა, რომ ქართველების სურვილი გაითვალისწინეს (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 41).

დეკანოზმა კალისტრატემ და იპოლიტე ვართაგავამ ყურადღება გაამახვილეს, რომ სხვა დროს მსგავსი ფაქტი არ ყოფილა და ქართველებს არ შეეძლოთ ძლევამოსილი ეგზარქოსებისთვის წინააღმდეგობის გაწევა. ახლა ეკლესია „გაბედულად აცხადებს თავისი თვითგამორკვევისა და თვითმყოფადობის უფლებებს... ითხოვს თავისი საკუთრების დაბრუნებას, რომლითაც აქამდე მის დაუკითხავად სარგებლობდა რუსული საეკლესიო ხელისუფლება,... რომელმაც მიითვისა საქართველოს ეკლესიაზე საკუთრების უფლება და თავისი ინტერესების, შეხედულებების მიხედვით სცემდა განკარგულებებს. ის გარემოება, რომ რუსები სახლდებოდნენ დაცარიელებულ ქართულ მონასტრებში, არ გამოდგება სამართლიანობისა და ამ მონასტრებზე რუსთა უფლებების დამადასტურებლად“ (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 42).

ექვთიმე თაყაიშვილმა აღნიშნა, რომ ქართველებს აღარ შეეძლოთ ზრუნვა თავიანთი მონასტრების აღდგენაზე მას შემდეგ, რაც ეკლესიის კუთვნილი მამულები რუსეთის მფლობელობაში გადავიდა. რუსეთის ხელისუფლების ვალდებულებას ქართველების, როგორც თავისი მოქალაქეების მიმართ, მონასტრების აღდგენაც წარმოადგენდა. ქართველებს ჰქონდათ უფლება, მიეღოთ საშუალებები მონასტრების განსახლებლად. რუსები მხოლოდ აახლებდნენ, არ აშენებდნენ ახალ, დამოუკიდებელ მონასტრებს. მონასტრებთან დაკავშირებით კი სიმბიძის ცენტრს სწორედ წმინდა ადგილი წარმოადგენდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 43).

შემთანხმებელი კომისიის რუსმა წევრებმა საკითხის გადასაწყვეტად სამოქალაქო კანონების გამოყენების აზრიც კი წამოაყენეს, მოინდომეს, მონასტერთა მფლობელობა ხანდაზმულობის გათვალისწინებით მაინც შეენარჩუნებინათ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 43).

სიწმინდეების განკარგვის ხანდაზმულობაზე საუბარი დეკანოზებმა კორნელიმ და კალისტრატემ შეუძლებლად მიიჩნიეს, რადგან რუსეთი საქართველოს უკვე საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში ფლობდა. სხვადასხვა მიზეზთა გამო მიტოვებულ მონასტრებთან ქართველებს კავშირი გაწყვეტილი არ ჰქონდათ, რუსებისთვის იქ ლოცვა არ დაუშლიათ, მაგრამ მათი განახლების უფლება არ მიუციათ. მით უმეტეს, რომ რუსი ბერების მიერ განხორციელებული სამუშაოების შედეგად იყო იმ დრომდე შემონახული მონასტრების გარეგნული სახის დამახინჯებისა ფრესკების განადგურების მაგალითები. ქართველებმა რუსი ბერების მხრიდან ვანდალიზმის ფაქტის დამადასტურებლად გამოიყენეს 6 წლის წინ საფარის ტაძრისა და ფრესკებისთვის გადაღებული სურათები, რომლებიც ისტორიული და ეთნოგრაფიული საზოგადოების მუზეუმში ინახებოდა. მეტიც, ოსეცკიმ თავად წაიკითხა რუსეთის საიმპერატორო გეოგრაფიული საზოგადოების ნამდვილი წევრისა და ამავე საზოგადოების კავკასიის განყოფილების საქმეთა მმართველ ლეონიდ ზაგურსკის ცნობები საფარის მონასტრის შესახებ. რუსებმა ვერ უარყვეს, რომ საფარის მონასტრის ეკლესია 1872 წლისთვის ძველ ეკლესიათა შორის ყველაზე უკეთ იყო დაცული. დეკანოზმა ალექსანდრე რაზუმოვსკიმ ამასთან დაკავშირებით აღნიშნა, რომ საჭირო გახდა ტაძრის სახურავის რესტავრაცია, ფრესკებს კი რუსი ბერ-მონაზვნები რუსულ მონასტრებშიც აზიანებდნენ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 38, 44).

მონასტერთა კუთვნილების საკითხის განხილვისას რუსი ბერების დანაშაულის ფაქტები კაბენის მონასტრთან დაკავშირებითაც გამოიკვეთა. თავმჯდომარემ კომისიის 1917 წლის 5 მაისის სხდომაზე (ოქმი №8) წაიკითხა

1903 წ. მონასტრის დაარსების, წინამძღვრად რუსი არქიმანდრიტის, დავითის (მუხრანოვი)⁸³ დანიშვნის მაუწყებელი ცნობები.

ექვთიმე თაყაიშვილმა კომისიას მოახსენა, რომ კაბენის მონასტერში რუსი ბერების ჩასახლებისა და მათ მიერ იქ არსებული ისტორიულ-არქეოლოგიური ნაშთების განადგურების განზრახვას დაუპირისპირდა მოსკოვის არქეოლოგიური საზოგადოების კავკასიის განყოფილება. მან შუამდგომლობით მიმართა სინოდის აქაურ კანტორას, აეკრძალათ ბერებისთვის ნანგრევების ხელის ხლება. ბერებმა ითხოვეს, ეჩვენებინათ, თუ რის გამოყენებით შეიძლებოდა მშენებლობა. არქეოლოგიური საზოგადოების წარმომადგენლებმა მისცეს ბერებს აუცილებელი მითითებანი, წაუყენეს უპირობო მოთხოვნა, რომ ნანგრევები დარჩენილიყო ხელუხლებელი. ბერებმა მიცემული სიტყვა დაარღვიეს – მთავარი ტაძრის ნანგრევები მთლიანად გაანადგურეს, რამაც არქეოლოგიური საზოგადოების წევრების აღშფოთება გამოიწვია. სინოდის კანტორამ დაადასტურა ბერების საქციელი. მონასტრის წინამძღვარს მოსთხოვეს მთავარი ტაძარი შემონახული ფოტოების მიხედვით აღედგინა, მაგრამ მდგომარეობა დღემდე უცვლელია. რუსი ბერების მისვლამდე შემორჩენილი ნანგრევები კი ნამდვილად თამარ მეფის მიერ აშენებულ ეკლესიას ეკუთვნოდა (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, 35; თალაქვაძე, 2013: 27).

დეკანოზმა კალისტრატემ აღნიშნა, რომ 1896 წ. ამ მონასტრის მონახულებისას აღმოსავლეთ ფასადი მთლიანად იყო შემონახული და ფრესკებში ზოგიერთი სახე ნათლად განირჩეოდა. სოფელ ბორბალოს მცხოვრებნი ხშირად მიდიოდნენ იქ სალოცავად. ექვთიმე თაყაიშვილის თქმით, იქვე ლოცულობდნენ კიკეთელებიც.

ოსეცკიმ განაცხადა, რომ გაგონილი აქვს აღნიშნული ნაშთის მიწისძვრისაგან დაზიანების შესახებ, იმ დონეზე, რომ ბერებმა საჭიროდ ჩათვალეს ადგილის გასუფთავება. მწელი დასაშვებია, რომ ბერებს შეძლებოდათ წმინდანების სახის განადგურება. თუ ეს მოხდა, ამაში უფრო მეტად დამნაშავე არიან ქართველი არქეოლოგები, რომლებიც ასე გაუფრთხილებლად მოექცნენ ნანგრევებს საერთოდ და, კერძოდ, კაბენის მონასტრისას.

ექვთიმე თაყაიშვილმა მას უპასუხა, რომ არქეოლოგები უძლურნი იყვნენ, მაშინ, როცა კავკასიის მთავარმართებელ თავად გრიგოლ გოლიცინის (1896-1905) მცდელობამაც, დაეცვა ნანგრევები, შედეგი კი ვერ გამოიღო.

შემთანხმებულ კომისიაში ექვთიმე თაყაიშვილის მიერ წარდგენილი ფოტოები ნათელყოფდა ტაძრის ნაშთების არსებობას და მათი გადამღები, I

---

⁸³. მისი გვარის შესახებ ინფორმაციის მოწოდებისთვის მადლობას ვუხდით მღვდელ გიორგი მაჩუროშვილს.

კლასიკური გიმნაზიის დირექტორის მეუღლე იყო ცოცხალი თვითმხილველი ბერების მხრიდან ჩადენილი ვანდალიზმისა. მას კიდევაც უთხოვია ბერებისთვის არ დაენგრიათ ნაშთები. ექვთიმე თაყაიშვილმა შემთანხმებელ კომისიაში ასევე მიიტანა სინოდის კანტორის მიმართვა არქეოლოგიური საზოგადოებისადმი (1909 წლის 30 მაისი), ზემონახსენებ არქიმანდრიტ დავითის წინამძღვრობის პერიოდში კაზენის მონასტრის კედლის თვითნებური დამუშავების შესახებ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 36, 40).

არქიმანდრიტმა ნაზარმა (ლექავა) განაცხადა, რომ მისთვის ცნობილია ამ ნანგრევების განადგურების მოტივი: ის იდგა მონასტრის ნაგებობათა შორის და თვალეში ეჩხირებოდა ბერებს.

თავმჯდომარემ მონასტრის გახსნის შესახებ სინოდის კანტორის თანხმობიდან წაიკითხა ის ადგილი, სადაც ბერებს უფლება ეძლეოდათ, აეღოთ ქვები ნანგრევების ბოლო რიგებიდან, რადგან ისინი საშიში იყო იქ მყოფთათვის.

დეკანოზმა ნიკიტა თალაქვამემ გაახმოვანა ბორბალოს საზოგადოების აღმასკომის განცხადება, რომ მიღებულია ზომები მონასტრისთვის იმ მიწის ჩამოსართმევად, რომელიც მას იჯარით აქვს გაცემული. ეს ნიშნავს, რომ ირგვლივ მოსახლენი მონასტრისადმი კეთილგანწყობილნი არ არიან. რუსულმა საეკლესიო ხელისუფლებამ არ გაამართლა ის მიზნები, რისთვისაც ქართულ მონასტრებში რუსი ბერები ჩაასახლა. მათ არა მარტო ვერ შეინარჩუნეს ძველი ძეგლები, არამედ გაანადგურეს ისინი (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 36).

კომისიის წევრთა მსჯელობის შედეგად ბენეშევიჩმა ასეთი დასკვნა გამოიტანა: იურიდიულად რუსები აღდგენილი მონასტრების სრულუფლებიანი მესაკუთრენი არიან. მათი მოქმედების კანონიერება უწმ. სინოდის ბრძანებებითაა განპირობებული. აქედან გამომდინარე, რაც აშენებულია რუსების მიერ, იურიდიულად ეკუთვნით რუსებს, მაგრამ ამგვარი მიდგომა გადამწყვეტი ვერ იქნება. მონასტრებს, როგორც ძველ სიწმინდეებს, ისტორიულ-არქეოლოგიურ მნიშვნელობასთან ერთად აქვთ რელიგიური მნიშვნელობა, რაც განსაკუთრებით ფასეულია ქართველებისთვის. ქართველი ხალხის მიერ შექმნილი რელიგიური სიწმინდეები და რელიგიური ცხოვრების ცენტრები – მონასტრები – უნდა ეკუთვნოდეს ქართველებს. ეს ძირითადი პრინციპია. სხვა გარემოებანი (შემონახულია თუ არა ნანგრევები, როდის და ვის მიერაა აღდგენილი) კარგავენ მნიშვნელობას. თუ მოსახლეობას ახსოვს სიწმინდე, ის მისი რელიგიური ცხოვრების ცენტრია. ე. ი. ყველა სიწმინდე – როგორც ქართველთა მიერ ჩამოყალიბებული, ქართველებით დასახლებული ადგილების რელიგიური ცენტრი – პრინციპულად ქართველების საკუთრებას წარმოადგენს და გადავა საქართველოს ავტოკეფალური

ეკლესიის საკუთრებაში, მაგრამ ნაგებობები, რომლებიც აშენებულია რუსების მიერ, შეადგენს რუსთა საკუთრებას და იქნება მათ გამგებლობაში (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 44-45).

აქვე აღვნიშნავ, რომ შემთანხმებელი კომისიის სხდომის ოქმებში განხილულ სადავო ეკლესია-მონასტერთა შორის არ გვხვდება საქართველოში რუსების მიერ ახალ ადგილზე დაფუძნებული სიწმინდეები.

საკითხზე მსჯელობისას გამოვლინდა საქართველოში ბენეშევიჩის თითქმის ორთვიანი (1917 წლის 11 აპრილი-3 ივნისი) საქმიანობისთვის დამახასიათებელი ორმაგი სტანდარტი. ის გადაწყვეტილებებს რუსეთის სახელმწიფოსა და ეკლესიის დიდმპყრობელური ინტერესებიდან გამომდინარე იღებდა, ამავე დროს ქართველი საზოგადოებისაგან თავისი მოქმედებების სამართლიანად მიჩნევას მოითხოვდა. იგი არ ითვალისწინებდა, რომ ძველი რელიგიური ცენტრების მშენებლობა-განახლებისთვის სახელმწიფო ხაზინიდან გაღებული თანხები საქართველოს საერო თუ საეკლესიო ქონებით იყო უზრუნველყოფილი. საიდან გამომდინარეც, რუსულ მხარეს მხოლოდ თავის კერძო შეწირულობებზე შეიძლებოდა განეცხადებინა მატერიალური ინტერესების დაკმაყოფილების პრეტენზია. მღვდელ ქრისტეფორე ციცქიშვილის მითითებას – ხაზინის თანხა და ტაძრების მშენებლობისთვის გამოყოფილი მიწა რუსული არ არისო – კომისიის თავმჯდომარემ უპასუხა, რომ ამას მნიშვნელობა ექნებოდა ქართველთა ინტერესების განხილვისას (საპატრ. არქ. აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 24). ე. ი. ეს გარემოება გათვალისწინებული იქნებოდა ამა თუ იმ ეკლესია-მონასტრის რუსთა მფლობელობაში გადასვლის შემდეგ ქართველთა მატერიალური და სულიერი ინტერესების დაკმაყოფილებაზე მსჯელობისას.

ეკლესია-მონასტრების ასეთი განაწილება წარმოადგენდა დარღვევას მსოფლიო საეკლესიო კანონების სულისკვეთებისა და წმ. მამათა სწავლებისა, რომელთა მიხედვითაც ეკლესია ტომობრივად არ უნდა დაყოფილიყო. კერძოდ, საქართველოს ეკლესიის შემადგენლობაში მის ტერიტორიაზე მცხოვრები ყველა მართლმადიდებელი უნდა ყოფილიყო გაერთიანებული. აღნიშნული დარღვევა პეტროგრადის დროებითი მთავრობის 1917 წლის 27 მარტის დადგენილებით იყო განპირობებული, საქართველოს ეკლესიამ იგი არაერთხელ გააკრიტიკა. ეკლესიის დროებითი მმართველობის მიერ შემუშავებულ „ძირითად დებულებებში“ ისიც იყო განაცხადებული, რომ ამ „ანტოკანონიკურის პრინციპის შემოტანისათვის“ საქართველოს ეკლესია პასუხისმგებლობას იხსნიდა, მთავრობის გადაწყვეტილებას იძულებით ემორჩილებოდა (ქურნალები, 2016: 79).

ბენეშევიჩის განმარტებით, საეკლესიო ინტერესების გამიჯვნასთან დაკავშირებით კომისიის მიერ შესრულებული სამუშაო შუალედური იყო.

იგი მხარეებს მოთხოვნილი დამატებითი ინფორმაციით უნდა შეეცხოთ. საბოლოოდ კი უმაღლესი ხელისუფალნი გადაწყვეტილებათა მიღებისას გამოიყენებდნენ. ეკლესია-მონასტერთა და საეკლესიო დაწესებულებათა კუთვნილების საკითხის გადაწყვეტამდე კი მათ მართვა-გამგეობაში არაფერი უნდა შეცვლილიყო.

მეტეც შემთხვევითი კომისიის თავმჯდომარე ისევ ამიერკავკასიის მართლმადიდებელი ეკლესიის შესახებ საუბრობდა და ავტოკეფალისტებს ეკლესიის მმართველ ორგანოთა სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორაში გაერთიანების პროექტს სთავაზობდა (საპატრ. არქივი, აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 46, 56). რასაც საქართველოს დამოუკიდებელ ეკლესიაში ადგილი აღარ უნდა ჰქონოდა.

რუსულ-ქართული საეკლესიო ინტერესების გაყოფასთან დაკავშირებული მუშაობა ქართველებისთვის ძალიან მძიმე პირობებში მიმდინარეობდა. ისინი აღნიშნავდნენ, რომ თავმჯდომარე მათ აზრის თავისუფლად გამოთქმის საშუალებას არ აძლევდა, უყვიროდა, როცა მის შეხედულებას ეწინააღმდეგებოდნენ; არ ერიდებოდა წერილობით მუქარასაც, რომ მათ კომისიის სხდომებზე დასწრების უფლებას მოუსპობდა და სხვ. (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 6489, ფურც. 26).

ძლიერი მორალური ზეწოლის მიუხედავად, საეკლესიო ცხოვრებაში ერთგვარი წესრიგის დასამყარებლად, ქართული მხარე კომისიის მუშაობაში ბოლომდე მონაწილეობდა.

1 ივნისის სხდომაზე ბენეშევიჩმა თავის გამგზავრებასთან დაკავშირებით კომისიის მომავალი საქმიანობა დაგეგმა. მისი აზრით, მუშაობა დროებით შეწყდებოდა; ორივე მხარე განიხილავდა ერთობლივად შესრულებულ სამუშაოს; შემდეგ დაიწყებდა მასალის შეგროვებასა და საერთო კრებების რეგულარულად გამართვას (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 84-86).

№19 ოქმშია თავმჯდომარის მიმართ კომისიის წევრების გამოსამშვიდობებელი მიმართვები. რუსთა სახელით დეკანოზმა იოსებ ორეხოვმა ბენეშევიჩს საქმის ობიექტურად და ყურადღებით წარმოებისთვის დიდი მადლობა გადაუხადა.

საქართველოს ეკლესიის დროებითი მმართველობის წარმომადგენლებმა მთავრობის რწმუნებულის მუშაობით იმედგაცრუება ამ შემთხვევაშიც არ დაფარეს და აღნიშნეს, რომ მან ვერ გაამართლა ქართველი ხალხის იმედები, რომ მისი თავმჯდომარეობით კომისიის მუშაობას საქმე წინ არ წაუწევია, რომ „ძირითად დებულებათა“ დამტკიცებისთვის ბენეშევიჩმა თავისი დიდი უფლებამოსილება არ გამოიყენა. ქართველებმა მას მშვიდობიანი მგზავრობა უსურვეს და საქმის წარმატებით გაგრძელების იმედი გამოთქვეს (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 89).

ბენეშევიჩმა უპასუხა, რომ ის დარჩა ისეთად, როგორც იყო და ვინმეს ნდობის დამსახურება მიზნად არ ჰქონია. მას შეუძლია იმოქმედოს იმ ნდობის საფუძველზე, რომელიც დაიმსახურა, როგორც მეცნიერმა. მთავრობის რწმუნებულმა არც მუშაობის ნელი ტემპი აღიარა; ყველაფრის გათვალისწინება რომ ვერ მოხერხდა, მისთვის პეტროგრადში უფლებამოსილების სწრაფი მინიჭებით ახსნა; „ძირითად დებულებათა“ დამტკიცება კი საკუთარ უფლებებზე აღმატებულად გამოაცხადა.

ამ უკანასკნელი განმარტების სიცრუე იმავე, 1917 წლის ივნისში დადასტურდა. პეტროგრადში ჩასული საქართველოს ეკლესიის დელეგაციისთვის (მის შემადგენლობაში შედიოდნენ: ეპისკოპოსი ანტონი (გიორგამე), არქიმანდრიტი ამბროსი (ხელაია), დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე) ცნობილი გახდა, რომ აღნიშნულ „დებულებათა“ დამტკიცების შეყოვნებაში წვლილი ბენეშევიჩსაც მიუძღოდა. მას პეტროგრადის მთავრობისთვის დეპეშით უთხოვია, საქართველოს ეკლესიის უფლებები მის ჩასვლამდე არ დაედმტკიცებინათ. ეს მაშინ, როცა თბილისში ავტოკეფალისტებს არწმუნებდა, „დებულებათა“ დამტკიცების დაჩქარება ხელისუფალთ სამჯერ მაინც შევახსენეო (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 6465, ფურც. 3-4).

3 ივნისის სხდომაზე გამოსამშვიდობებელ სიტყვაში ბენეშევიჩმა ყურადღება გაამახვილა გაზეთებში მის წინააღმდეგ მიმართულ გამოსვლებზე და საქართველოს ეკლესიის საკითხში საკუთარი საქმიანობის უარყოფითად შეფასება უსამართლობად მიიჩნია: „თავდასხმების მიუხედავად, ვიყავი ობიექტური და მიუკერძოებელი, არაფერს შეეძლო სწორი გზიდან ჩემი გადახვევა... როგორც მეცნიერი ვარ საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის დამცველი და ასეთადვე დავრჩები“ (საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323, ფურც. 89). რეალურად კი ის საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის საკითხს რუსეთის სახელმწიფო ხელისუფლების ინტერესებიდან გამომდინარე განიხილავდა და ამის შესახებ ქართული მხარისთვის განცხადებულები ჰქონდა (ყურნალები, 2016: 66).

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის დამცველად ბენეშევიჩის ჩათვლა ნამდვილად შეუძლებელი იყო, თუმცა მოგვიანებით ვლინდებოდა მისი, როგორც მეცნიერის თანაგრძნობა ქართველებისადმი (ხელნაწ. ეროვნ. ცენტ., ივანე ჯავახიშვილის ფ., ს. 1626, ფურც. 1; იქვე, ს. 1630, ფურც. 1; იქვე, ს. 1628, ფურც. 1).

ავტოკეფალისტებს სჯეროდათ, რომ მთავრობის რწმუნებულს გაცილებით ფართო უფლებამოსილება ჰქონდა, ვიდრე თვითონ აცხადებდა. ამ მიმართულებით ეჭვი პროფესორმა ნიკო მარმაც გააძლიერა. მან 1917 წლის 5 ივნისს, ავტოკეფალიის საკითხებთან დაკავშირებით ეკლესიის დროებითი მმართველობის მოსაზრებათა მოსმენის შემდეგ აღნიშნა, რომ

საქართველოში ბენეშევიჩი თითქოს სხვა პიროვნებად ქცეულა – ორი თვის განმავლობაში არაფერი გაუკეთებია მაშინ, როცა ქართული, ეროვნული უმაღლესი სასწავლებლის დაარსებაც შეეძლო. იგი საქართველოდან ისე წავიდა, ერთი საკითხიც ბოლომდე არ გადაუწყვეტია (ჟურნალები, 2016: 143).

ავტოკეფალისტები ნიკო მარის მოსაზრებათა მოსმენის შემდეგ კიდევ ერთხელ დარწმუნდნენ საქმის დასაჩქარებლად პეტროგრადში დელეგაციის გაგზავნის საჭიროებაში (ჟურნალები, 2016: 143).

საქართველოს ეკლესიის წარმომადგენლები პეტროგრადში 1917 წლის 14 ივნისს ჩავიდნენ და ყოველ ღონეს ხმარობდნენ „ძირითად დებულებათა“ დამტკიცების დასაჩქარებლად, მაგრამ პროცესი მაინც გაჭიანურდა. ბენეშევიჩის მოხსენების საფუძველზე მთავრობამ 25 ივლისს საქართველოს ეკლესიის უფლებები შეკვეცილი სახით დაამტკიცა, შეინარჩუნა 1917 წლის 27 მარტის აქტით ეკლესიის ეროვნული ნიშნით დაყოფა, მთავრობის მხრიდან ეკლესიის კონტროლი, საქართველოს ეკლესიის ტერიტორიული საზღვრების უგულებელყოფა. დადგენილების სიახლეს წარმოადგენდა ეკლესიის საჭეთმპყრობლისთვის მცხეთის მთავარეპისკოპოსისა და სრულიად ქართველთა კათოლიკოს-პატრიარქის წოდების მინიჭება. თუმცა ამის შესახებ ინფორმაცია არაოფიციალური გზებით წინასწარ იყო გავრცელებული და მის თავიდან ასაცილებლად ქართველები პირადი ურთიერთობების გამოყენებასაც შეეცადნენ.

25 ივლისის დადგენილებაში პატრიარქის წოდების ფორმულირება ქართულმა დელეგაციამ და ეკლესიის მმართველმა უმაღლესმა ორგანომ გააპროტესტეს, მაგრამ უშედეგოდ.

ავტოკეფალისტებმა, ეკლესიის საჭეთმპყრობლის ახლად დამტკიცებული წოდებიდან გამომდინარე, თბილისში რუსი მღვდელმთავრის დასმისთვის ხელის შესაშლელად 1917 წ. 13 აგვისტოს თბილისის სამიტროპოლიტო კათედრა აღადგინეს. კათოლიკოს-პატრიარქის მოსაყდრე ეპისკოპოსი ლეონიდი (ოქროპირიძე) ტფილელად აკურთხეს (გაზ. „საქართველო“, №179: 1).

იმავე 1917 წლის ოქტომბერში რუსეთში მომხდარმა გადატრიალებამ, რუსეთისა და საქართველოს ეკლესიებს შორის ლოცვით-ეკვარისტული კავშირის გაწყვეტამ ხელი შეუშალა რუს-ქართველთა შემთანხმებელი კომისიის მუშაობის შედეგების საქართველოს ეკლესიის ცხოვრებაში რეალიზაციას – საქართველოს ეკლესიის ეროვნული ნიშნით დაყოფის კიდევ უფრო გაღრმავებას.

კომისიის სხდომის ოქმები, მიუხედავად იმისა, რომ მას ქართული მხარე სხდომებზე არსებული ვითარების სრულად ასახვის თვალსაზრისით მაღალ შეფასებას არ აძლევდა, გვაწვდის ინფორმაციას საქართველოს ეკლესიისა და ქვეყნის ისტორიის ფურცლების შესავსებად. საქმეში დაცული მასალა

მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც კომისიაში წარმომადგენელი მუშაობა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალურ უფლებათა ცხოვრებაში გახორციელებისთვის ბრძოლის ერთ-ერთ ასპარეზს წარმოადგენდა. ამავე დროს ის პეტროგრადში, ხელისუფლების მაღალ ინსტანციებში საქართველოს ეკლესიის საკითხებზე მსჯელობისთვის იყო განკუთვნილი.

კომისიის სხდომებზე ქართველი მდივნების მიერ ოქმების რუსულად წერაზე უარის თქმა (თუმცა მათ ეს მიზეზი პირდაპირ არ განუცხადებიათ) საქართველოს ეკლესიის უფლებათა დაცვის ერთ-ერთ დასტურად მიმაჩნია.

ოქმებში ტადართა თუ მონასტერთა მესაკუთრეობის დასამტკიცებლად ქართული და რუსული მხარეების მიერ წარმოდგენილი კრიტერიუმები და არგუმენტები გარდა იმისა, რომ თავისთავად საინტერესოა, მნიშვნელოვანია სადავო ეკლესია-მონასტრების ისტორიის თვალსაზრისითაც;

ოქმებით დასტურდება რუსი ბერების მიერ ეკლესიების გარეგნული იერსახისა და ფრესკების დამახინჯება-განადგურების ფაქტები. ამის შესახებ შემთანხმებული კომისიის ქართველი წევრების მიერ გამოთქმულ აზრებს რუსებიც ვერ უარყოფდნენ. ეს კი ერთ-ერთი დადასტურებაა, რომ სინამდვილეს არ შეესაბამება რუსული საეკლესიო ხელისუფლების მტკიცება, თითქოს ქართულ მონასტრებში რუსი ბერების ჩასახლების მიზანი იქ არსებული ძეგლების დაცვა-პატრონობაც იყო.

კომისიის ქართველი წევრების მიერ ოქმებში შეტანილმა დამატებებმა ასახა და ისტორიას შემოუნახა საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის საკითხისადმი შემთანხმებული კომისიის თავმჯდომარის ტენდენციური, უსამართლო მიდგომის ზოგიერთი ფაქტი.

მასალა გვიდასტურებს ავტოკეფალისტთა აზრის ჭეშმარიტებას, რომლის მიხედვითაც პროფ. ბენეშევიჩი დროებითი მთავრობის ინტერესების გამტარებლად და არაობიექტურ მსაჯულადაა შეფასებული.

კომისიის სხდომის ოქმები ასევე მეტ-ნაკლებად გვიქმნის წარმოდგენას იმ დაძაბულ გარემოზე, რომელშიც საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის დამცველებს უხდებოდათ მუშაობა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. გაზ. „საქართველო“, №179 – გაზეთი „საქართველო“, 14.08.1917, №179.
2. თალაქვაძე, 2013 – ნიკიტა თალაქვაძე, მოქალაქე-მღვდლის დღიურიდან, თბილისი, 2013.
3. ჟურნალები, 2016 – საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის დროებითი მმართველობის სხდომის ჟურნალები (1917 წლის 13 მარტი-14 სექტემბერი), გამოსაცემად მოამზადეს, წინასიტყვაობა, კომენტარები და ბიოგრაფიული ცნობები დაურთეს ისტორიის დოქტორებმა ნინო შიოლაშვილმა და ირინა არაბიძემ, 2016.

4. საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 323 – საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწ. 1, საქმე 323.
5. საპატრ. არქ., აღწ. 1, ს. 6465 – საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწ. 1, საქმე 6465.
6. საპატრ. არქ., ს. 6489 – საქართველოს საპატრიარქოს არქივი, აღწ. 1, საქმე 6489.
7. ხელნაწ. ეროვნ. ცენტ., ივანე ჯავახიშვილის ფ., ს. 1626 – კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ივანე ჯავახიშვილის ფონდი, საქმე 1626.
8. ხელნაწ. ეროვნ. ცენტ., ივანე ჯავახიშვილის ფ., ს. 1628 – კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ივანე ჯავახიშვილის ფონდი, საქმე 1628.
9. ხელნაწ. ეროვნ. ცენტ., ივანე ჯავახიშვილის ფ., ს. 1630 – კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ივანე ჯავახიშვილის ფონდი, საქმე 1630.
10. „Кавказский календарь“, 1916 – „Кавказский календарь“ на 1917 г., Тифлисъ, 1916.